

DALARNA

DROSBACKEN

Mitt emellan Idre och norska gränsen, vid Drosbacken finns resterna av skans 214. Det enda kvarvarande är det 3-radiga stridsvagnshindret på båda sidor av Rv 70. *Vägbeskrivning: Rv 70, väster Idre. Passera Drosbacken. Stridsvagnshindret finns 100 meter efter 90-skylltarna.*

RT 90: 6859883, 1322507

FALUN

Kasernområde, Dalregementet, I 13

Kasernområdet är uppfört 1909, enligt 1901 års ritningar för Dalregementet. Inom kasernområdet fanns vid nedläggningen 2000 ett 60-tal byggnader. Regimentet avvecklades den 30 juni 2000. Större delen av regementsområdet har idag omformats till en företagspark. Den gamla matsalen är numera restaurang och festlokal.

Vägbeskrivning: Kaserngården, Falun.

Infarten till I 13 regementsområde.

Dalregementets museum

Dalregementets museum i Falun skildrar regementets verksamhet från tiden i Falun intill nedläggningen den 30 juni 2000. På ca 200 kvm utställningsyta visas uniformer, vapen, fordon och föremål som användes i den dagliga tjänsten under nära 100 år.

<http://www.dalregementetsmuseer.se/>

Luftvärnstorn, Falun

Ett luftvärnstorn från Andra världskriget. Tyvärr i dåligt skick med bl a den utvändiga trappan borttagen. Tornet har tre våningar och var avsett för en 40 mm Bofors lvakan m/36.

Vägbeskrivning: gatan mellan gruvan och centrum. Kör Sturegatan söderut, passera idrottsplatsen, sväng sedan andra gatan vänster, Kvarnbergsvägen. Upp på toppen, vid kiosken, finns lv-tornet ca 100 meter till vänster i skogen.

RT 90: 6719984, 1491269

Luftvärnsställningar, Falun

På en av de högt belägna platserna i Falun, nära gruvan, finns tre värnställningar för luftvärn från Andra världskriget.

Vägbeskrivning: från rondellen vid rv 60, mot centrum, i första rondellen tag vänster och runda skolan. Fortsätt uppför den korta gatan, parkera vid vändplanen nära slagghögarna. Gå upp på slaggen vid informationstavlan.

RT 90: 6720809, 1489828

Luftvärnstornet i Falun. Den utvändiga trappan har monterats bort.

FISKARHEDEN

I skans 207 Fiskarheden, nära vägkorsningen mot Mora, har det funnits befästningar både mellan riksvägen och Dalälven, och i backen mot Mora. Det mesta är borttaget, men ett förseglat och ganska överväxt värn finns på höger sida i början av backen, mot Mora.

RT 90: 6774810, 1366593

FULUNÄS

Skans 210 i Fulunäs var platsen för den största truppkoncentrationen i Dalarna under kriget. Avståndet till Norge är 20 km, så här vid bron över Västerdalälven, skulle tyskarna stoppas. 600 meter nedströms bron, längs väg 311, finns en rastplats. Där finns ett ksp-värn, och längs stigen söderut, ytterligare två värn. Detta avslutas med pansarhinder av granit. Vid bron finns ett större värn under statyn Beredskapssoldaten. 100 meter norrut finns lämningar av en balkspärr. 400 meter norr om bron finns ett ksp-värn som är öppet. Våningsbritsarna finns kvar. Ytterligare norrut finns pansarhinder, och norr om detta leder en grusväg till höger, upp till skansens övre del. Kör ca 400 meter uppför, kör sen till höger in i skansen. Ett värn till vänster och

ett värn nere till höger längs pansarhindret, finns kvar. Dessa är förseglade.

Vägbeskrivning: Väg 311, ca 12 km norr om Sälen. Vid bron mot Trysil och Stöten.

RT 90: 6802542, 1353477

Ett av många kulsprutevärn i skans 210 vid Fulunäs.

Minnessten Dalregement

Till minne av Dalregementets insatser i området.

Vägbeskrivning: i anslutning till bron, väg 297.

Fulunässoldaten, Fulunäs

Görälven och Fuluälven flyter här samman och bildar Västerdalälven. Rastplats med statyn Fulunässoldaten, som restes till minne av alla män och kvinnor som skyddat och vaktat gränsen till Norge under Andra världskriget. Norr om rastplatsen finns fortfarande betydande lämningar efter en av Sveriges största och viktigaste beredskapsanläggning från krigsåren 1939-1945, Fulunäs.

Vägbeskrivning: vid bron mot Trysil - Stöten.

RT 90: 6802264, 1353536

Det gamla värnets under Fulunässoldaten har en kraftig förstärkning med pansarplåt kring embrassyren för kulsprutan, något som är mycket ovanligt.

FURUDALS BRUK

1709 anlade "Mechanique capitainen" Birger Elfwing Furudals Bruk som ett styckebruk. Här skulle det huvudsakligen tillverkas kanoner för Karl XII's krigståg i Europa.

På bruksområdet finns ett norskt veteranmuseum som baseras på norska polistruppernas historia 1943-45. Dessa trupper tränades i läger runt om i Sverige. I trakten fanns en utbildningsplats för de norska polistrupperna under Andra världskriget.

Vägbeskrivning: Furudals bruk, 40 km norr om Rättvik, väg 301, vid golfbanan.

<http://www.norskveteranmuseum.se/>

RT 90: 6786816, 1466058

GRÖVELSJÖN

I vattnet vid Grövelsjön, längst upp i Dalarna, mot norska gränsen, ligger en störtad HE-111 från Andra världskriget synligt. Platsen är nedanför Sjöhögdga.

Kg-värn vid skans 209 i Högstrand.

HÖGSTRAND

Skans 209 Högstrand var en medelstor skans från Andra världskriget. Den hade 95 mans besättning, och var belägen på båda sidor om Västerdalälven. Ursprungligen sex betongvärn samt väg- och järnvägsspärr och ett tvåradigt stridsvagnshinder. Det som återstår nu är en del av järnvägsspärren. Värnen nära spärren är nästan helt övertäckta. På västra sidan av älven finns ett Kg-värn, ett tvåradigt stridsvagnshinder i sten, samt ett Ksp IV-värn.

Vägbeskrivning: Kör länsväg 311 norrut, ca 8 km från Sälen. Strax före skylt "Högstrand" finns jvg-spärren. För att hitta värnen på västra sidan älven, kör norrut ca 500 meter. Kör vänster och över bron. Sedan vänster söderut ca 600 meter. Där finns ett kg-värn, följt av strv-hinder. Fortsätt söderut ca 500 meter. Där, vid byn Bompasätra finns Ksp-värnet.

RT 90: (östra) 6793050, 1361104

RT 90: (västra) 6792408, 1360714

Ett av skans 203 kulsprutevärn invid Dalälven.

LIMEDSFORSEN

I anslutning till rastplats Limedsforsen ligger betongvärn från Andra världskriget med fin utsikt över Dalälven. Värnet var en del av skans 203 som finns i anslutning till vägen.

Vägbeskrivning: Rv 311, Limedsforsen. Vid Sixten Järnbergs museum.

RT 90: 6756003, 1368749

MALUNG

Ca 5 km väster om Malung, längs Europavägen mot Värmland, finns resterna av skans 201, på båda sidor av vägen. Den är raserad, men tre betongvärn finns kvar, förseglade och delvis övertäckta. Två av dessa har embrassyrerna vända österut, mot Malung. Märkligt!

Vägbeskrivning: E45, ca 5 km från Malung mot Stöllet. Högst upp i långa backen. Vid liten vägvisare: Bondselen.

RT 90: 6728439, 1384227

Ett av Skans 212 båda bevarade Kg-värn.

MÖRKRET

Skansen 212 i Mörkret påminner mycket om Fulu-nässkansan. Båda ligger på en utsträckt höjd, nära bron över älven. Mörkret var dock en mindre skans. Mycket är borttaget, så det enda som återstår, för-

utom löpgravar, är två åttakantiga Kg-värn. Det ena längst bort på höjden, det andra mellan vägen och älven.

Vägbeskrivning: Ca 4-5 km norr Särna, sväng vänster mot Mörkret. Skansen ligger nära campingen, vid älven och bron över Fuluån.

RT 90: 6841192, 1338804

En märklig samling varianter av spärrblock vid skans 204 vid Norra Almsjön. På bilden syns, från vänster: hugget granitblock, fast block B 3, rörligt block B 4 samt del av vägspärr med balkar.

NORRA ALMSJÖN

För en fientlig angripare från Rörbäcksnäs in mot Dalarna, fanns två vägar. Dels mot Torgås, där skans 204, samt skans 206, skulle forceras. Alternativet var vägen söderut: Lötenvägen. Här skulle tyskarna stoppas av skans 204 vid Norra Almsjön, (samt skans 203). Balkspärr vid vägen, treradigt stridsvagnshinder av sten, tre värn varav ett Pv-värn är öppet. Längst söderut i skansen finns även en plomberad Kg-hatt.

Vägbeskrivning: Vid Limedsforsen, sväng mot Rörbäcksnäs. Kör grusvägen ca 17 km. Du kan inte missa balkspärren.

RT 90: 6758021, 1354659

ORSA

Orsa luftvärnskanon

Under Andra världskriget samlade Orsa jordägare in medel till inköp av en luftvärnskanon för hemortens försvar. En 40 mm Ivakam m/36 återlämnades i slutet av 1990-talet till kommunen i en stor ceremoni. Den renoverade kanonen finns nu hos jordägarnas plantskola, vid Orsa flygfält. Kan besökas under arbetstid.

Vägbeskrivning: Kör mot flygfältet. Ca 500 meter före fältet finns skylt till vänster mot Plantskolan. (Strax före plantskolan finns de gamla hangarerna från kriget.)

RT 90: 6786289, 1441299

Ett av de "falsa" fönster på en av de gamla hangarerna vid Orsa flygfält. Fönstren skulle bidra till att byggnader såg ut som ladugårdar.

Orsa flygfält

Vid Tallhed byggdes ett krigsflygfält under åren 1940-43. Fältet betecknades som krigsflygfält nr 25. Fyra luftvärnstorn i trä, för 20 mm lvakan byggdes. Redan under kriget startade även civil flygverksamhet här. Fältet bevakades under kriget av styrkor ur Fo 54. Fältet blev efter kriget en reservbas till Rommebasen. De gamla byggnaderna, bla hangarer med påmålade fönster, finns kvar, liksom rester av skyddsrum.

Vägbeskrivning: Riksväg 45, 4 km norr Orsa, tag höger väg 296 mot Furudal. Efter ca 8 km, efter Kallholen, sväng vänster mot fältet.

RT 90: 66786230, 1441691

Luftvärnsställning för 20 mm lvakan på taket till den gamla sågbladsfabriken i Orsa. Idag finns bl a turistbyrån i byggnaden.

Luftvärnsställning

En luftvärnsställning för en 20 mm lv-pjäs, finns kvar på taket till f d sågbladsfabriken i Orsa. Det är numera bla turistbyrå i byggnaden.

Vägbeskrivning: Dalagatan 1, Orsa.

Minnessten Orsa kompani

1961 invigdes en minnessten över Orsa kompani. Text: "Orsa kompani roterat 1628-1901 inom Orsa, Älvdalen, Ore, Våmhus och Särna socknar. Framvuxet ur medeltidens bondeuppbåd och vasatidens fänikor. Städsberett till hembygdens försvar."

Vägbeskrivning: Ca 100 meter väster om Orsa kyrka. Mellan Tingshuset och kyrkan.

"Kapten! Orsa kompani lovar ingenting bestämt." Staty i brons föreställande Korpral Gifting i Orsa Kompani av skulptören Domenico Inganni Vid Slipstens-torget utanför kulturhuset.

Korpral Gifting

År 1894 var Orsa kompani på väg hem efter avslutat regementsmöte. Inkvartering skulle ske nära Komtillmätta krog i Gagnef. Kaptenen misstänkte att beväringarna skulle förfriska sig och lät korpral Gifting ta löfte av sina mannar att inte missbruka brännvinet. För att kunna hålla sitt löfte anmälde korpralen – "Kapten! Orsa kompani lovar ingenting bestämt." De bevingade orden har och kommer alltid att missför-

stås. Man trodde att Orsa kompani inte visste vad de ville – men i själva verket ville kompaniet inte lova något de inte kunde stå för. Den numera berömda korpralen står idag staty i Orsa.

Vägbeskrivning: Slipstenstorget, Orsa.

Orsa skans

1676 omnämndes skansen, som var samtida med Rot skans i Älvdalen och Lima skans. Redan under 1700-talets första år var skansen helt förfallen. Bredden är 140 meter, och skansen har det traditionella utförandet som flertalet av de övriga. Idag återstår endast befästningsvallarna.

Vägbeskrivning: 3 km norr Orsa, nära riksväg 45, vid byn Heden. Skyltning från vägen.

RT 90: 6781721, 1437841

Museet på Rommehed.

ROMMEHED

Övningsområdet togs i bruk redan 1796 som mötesplats för Dalregementet och har varit i bruk ända fram till 1988. Romme hed betraktas som en av landets bäst bevarade mötesplatser med åtskilliga byggnader från den gamla tiden. Under Andra världskriget fanns stora beredskapsstyrkor förlagda på heden. Numera finns flygplatsen här (Dala airport). Mest känd är den gamla officerspaviljongen, som bl a figurerat på ett frimärke. Idag är den restaurang med namnet Officerssalongen .

Vägbeskrivning: ca 10 km söder om Borlänge. Följ skyltning mot flygplats, nära riksväg 70.

RT 90: 6701892, 1483224

Dalregementets museum Rommehed

Rommehedsläget är ett tidigare militärt övningsfält, beläget nära Borlänge. I en av de gamla lägerbyggnaderna rymmer nu ett museum om Dalregementet. Här kan du bl a ta del av berättelsen om Erik från Mora som år 1701 blir soldat, samt läsa om armehästen som själv kunde sin vända på Rommehedsläget när brödransonen skulle delas ut. En naturlig fortsättning på museibesöket är att ta en promenad runt Rommehed. Flera byggnader är bevarade; beväringskaserner och de vackra bostäderna vid den sk Salongsgården.

Krigsflygfält / Dala Airport

Krigsflygfält nr 15 var ursprungligen ett litet fält på 500 x 500 meter, som tillhörde Dalregementets övningsområde och fungerade som mellanlandningsfält. Byggs ut till krigsflygfält under Andra världskrigets början. Fältet kom efter kriget att tjänstgöra som krigsbas och blev den sist utbyggda Bas 90-anläggningen. Riksväg 70 fungerade som kortbana. Den andra kortbanan finns några hundra meter söder om huvudbanan.

Vägbeskrivning: Rv 70 söder Borlänge vid Rommehed. Följ skyltar till flygplats.

RT 90: 6700526, 1484064

ROT SKANS

Ytterligare en av skansarna som uppfördes under kriget mot Norge, 1675-1679. Runt skansen fanns träbyggnader för den 100 man starka bemanningen. Skansen är idag en del av Hembygdsgården. En kanon från Karlsborgs fästning har placerats i skansen och de gamla vallarna och brunnen finns fortfarande kvar.

Vägbeskrivning: norra delen av Älvdalen, Riksväg 70, vid bron över Österdalsälven. Rotvägen.

RT 90: 6794604, 1404868

STYGGBÄCKEN

Denna skans, 208 Styggbäcken, var den första som skulle stå upp mot ett anfall från Norge, om "lede fi" kom in via Rörbäcksnäs. Det mesta är förseglat och borttaget. Det som finns kvar är ett tvåradigt stridsvagnshinder, två förseglade Kg-värn (8-kantiga), samt ett förseglat och ganska överväxt kspvärn nära vägen.

Vägbeskrivning: Kör från Torgås mot Rörbäcksnäs ca 23 km. I slutet av uppførsbacken med vägräcke på höger sida, vid parkering på motsatt sida, finns skansen.

En väl bevarad större skans med ett stort antal värn och stridsvagnshinder finns vid Lomkällans skogs- och försvarsmuseum utanför Särna.

SÄRNA

Lomkällans skogs- och försvarsmuseum

300 meter söder om själva museet finns en omfattande försvarsanläggning (skans 211) från Andra

världskriget. Skansen består av ett stort antal skyttevärn (118 st!) och ett antal betongvärn för kul-sprutor och kulsprutegevär. Mellan 600 och 1 300 soldater var förlagda i olika omgångar i och runt skansen. I anslutning till skansområdet finns också ett långt stridsvagnshinder. Till stridsvagnshindren beställdes 1 650 granitblock från Bohuslän. Dessa levererades med järnväg till Särna. I museet finns information om skansen och beredskapstiden. Skansen har renoverats och är lätt tillgänglig och överskådlig. Parkering vid museet.

Vägbeskrivning: intill riksväg 70, tre km norr om Särna.
RT 90: 6845256, 1356193

SÄTER

Det återstår inte så många Ls-torn längre. På *Bispbergs Klack* finns ett mycket väl bevarat torn, som dessutom är öppet för de modiga. 10 m högt (två hela, samt en halv sektion). Bättre utsikt än detta finns knappast. Utsikten är bedövande och stora delar av södra Dalarna kan ses!

Vägbeskrivning: Rv 70, 1 km söder Säter. Sväng mot Bispberg i rondellen. Kör 2 km till skylt Bispberg. Höger och 1,3 km till skylt på höger sida. Parkera vid vägbommen och gå 600 meter uppför. Tag till vänster vid vägkorset. Då har du 800 meter kvar till toppen och tornet.

RT 90: 6693017, 1500293

Spärrvagnen i Torgåsmon vid Skans 206.

TORGÅSMON

I Torgås finns en serie hinder av stora stenblock som kom att kallas "*En spärr mot Hitler*". Vid den gamla Lima skans, finns delar av skans 206 kvar. Ett treradigt stridsvagnshinder av granit, tillsammans med en järnvägsvagn som skulle rullas över järnvägen. Vagnen har bevarats och finns under tak i hindret. Lite söderut finns ett förseglat värn. På andra sidan riksväg 311 finns en ingång till en gång under vägen. Söderut i slutningen mot älven, finns ett värn synligt, men det ligger på en privat gård.

Vägbeskrivning: Väg 311, vid Torgåsmon (Torgås). Strax norr om vägkorsningen till Rörbäcksnäs.

RT 90: 6765657, 1366366

TRANSTRAND

Transtrandslägrat var en välkänd utbildningsplats för den militära frivilligrörelsen, främst då FBU. Lägrat är ursprungligen ett barackläger från Andra världskrigets beredskapstid. Inom lägerområdet finns ett 20-tal byggnader som idag är hotellverksamhet med bl a snökoterutbildning.

<http://skotercenter.se/>

Vägbeskrivning: Rv 60 mot Sälen. I Transtrand, sväng västerut över bron. Första höger. 300 meter vänster.

RT 90: 6777586, 1365356

TRÄNGSLET

Efter bygget av den stora dammanläggningen i Östdalsälven övertogs byggnader och baracker av Försvarsmakten i samband med att området blev skjutfält 1967 och plats för Artilleriskjutskolan. Totalt omfattar skjutfältet 540 km² och är Sveriges största skjut- och övningsfält. Begränsat tillträde, och avlyst i samband med skjutningar.

Vägbeskrivning: Älvdalens skjutfält, Trängslet, 4 mil norr om Älvdalen i norra Dalarna. Skyltat från väg 70.

RT 90: 6808556, 1388603

10,5 cm salivkanon m/46 vid infarten till Älvdalens skjutfält. Rekylfritt vapen. Viktuppgifter: Pjäs med utrustning: 8205 kg. Eldrör: 117,5 kg/styck. Eleverbara systemet: 4435 kg. Lavett: 3975 kg. Eldrörens längd (utan bakstycke): 14.29 kal (1500 mm) Höjdrikt-fält: +40°. Sidriktfält inom lavetten: 50°.

TYFORS

När Andra världskriget bröt ut 1939 stod Sverige inför en situation där mycket ammunition behövde produceras på kort tid. AB Bofors kunde inte producera krut i tillräcklig mängd varför krigsproduktion blev nödvändig. Anläggningen i Tyfors byggdes och här producerades bomullskrut. Militär trupp förlades till området för att bland annat betjäna ett antal luftvärnsbatterier.

Fabriken byggdes i två delar, med en ovanjordsdel och en berganläggning. Här producerades krut under hela kriget och produktionen upphörde i stort sett samma dag som kriget upphörde. Anläggningen fanns dock kvar för reservproduktion till och med 1973. Platsen har efterhand förfallit, men

finns till delvis kvar ännu idag.

Vägbeskrivning: Rv 26, 500 meter norr om korset till Fredriksberg. Vänster mot motorbanan.

RT 90: 6671787, 1411482

Tyfors krutfabrik. I huset längst bort blandades krut från olika dagsverken med varandra för att få en jämnare kvalitet på produkten.

ÖSTANVIK

Tornet i Ore är ett av fåtal bevarade luftbevakningstorn i trä, byggda i början av Andra världskriget. Det påminner till stora delar om de luftvärnstorn för 20 mm lvakan som byggdes under kriget.

Vägbeskrivning: Kör till Furudal, fortsatt vägen mot Voxna, Hälsingland. Efter sjön, ca 7 km, sväng höger mot Östanvik. Passera Y-kors, håll mot Norrboda. Från stora vägen är det 1,2 km till tornet. Stanna vid den gamla bygdegården på höger sida. På motsatt sida vägen, bakom den stora villan finns tornet. Kan

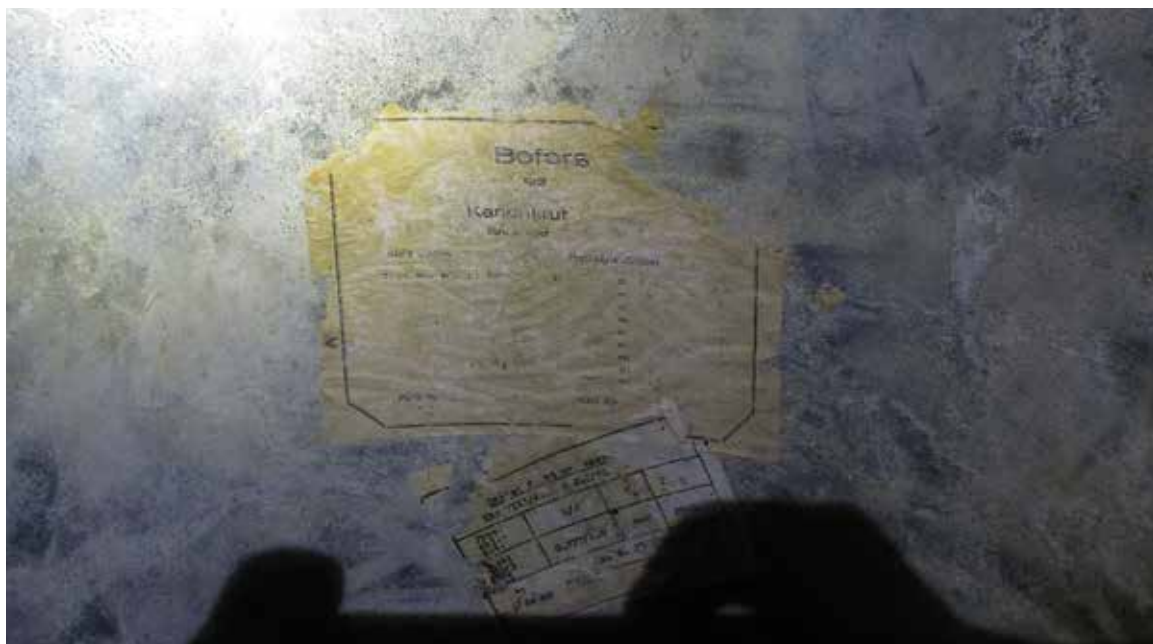
fotograferas från vägen. Vill du gå nära tornet, fråga husägaren vänligt!

Kommer du från Rättvik, sväng höger mot Östanvik, ca 7 km före Furudal.

RT 90: 6782497, 1468307

Föregångaren till det moderna Ls-tornet m/56. Trätorn av detta slag byggdes för den optiska luftbevakningen. Idag en sällsynt syn att se ett bevarat trätorn.

Vad som tillverkats vid den gamla krutfabriken i Tyfors behöver man inte tveka om när man läser etiketterna på de många behållare som ligger överallt. På den stora etiketten står det i klartext; Kanonkrut. Den mindre påklitrade etiketten berättar att detta var krut till 40 mm luftvärnsgranater